

NATURMORT JANRINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Abduqahhorova Muslima Mirzabahrom qizi

Andijon davlat pedagogika instituti «Ijtimoiy-gumanitar fanlar va san'at» fakulteti «Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi» yo'nalishi 2 –bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada tasviriy sanatning naturmort janri bo'yicha hamda uning kelib chiqish tarixi, naturmortni rang tasvirda chizish tartib qoidalari va bu janrdagi samarali ijod qilgan rassomlar haqida fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar

Naturmort, perspektiva, komponovka, rang, rang perspektivasi, palitra, kolorit, eskiz, soya, yarimsoya, yorug'soya.

Naturmort – rangtasvir fanida asosiy o'rinni egallaydi. Bu fanni o'rganishdan maqsad kelajakda tasviriy san'at o'qituvchisini naturmort rangtasvirining nazariyasi va amaliy ko'nikmalarini chuqur egallash, ularning ijobiy qobiliyatini shakllantirishdan iboratdir.

Rassom – o'qituvchi naturmort rangtasviri bo'yicha olgan bilim va malakalariga asoslangan holda o'zining kuzatishlari, badiiy tasvir yaratish oldiddan qilinadigan izlanishlarida, ayniqsa eskizlar, ular asosida katta ko'lamdagi san'at asarlarini yaratishda rangtasvirning o'rni beqiyosdir.

Naturmort – fransuzcha so'z “nature morte” – jonsiz tabiat, ma'nosini anglatib, tasviriy san'at janri hisoblanadi. Insonning atrofini o'rab turgan real maishiy muhitda joylashgan va kompozitsiya jihatidan yaxlit guruhni tashkil qilgan narsalar tasvirlanadi.

Naturmortda “ jonsiz buyumlar” masalan, uy-ro'zg'or buyumlari, turli atributlar, meva – sabzavotlar, gullar, qush va hayvonlarning tulumlari, qurol- aslahalar tasvirlanadi. Asosiy mavzuni to'ldirish uchun ba'zan naturmortga odamlar, hayvonlar, qushlarni ham kiritish mumkin.

Naturmortda tasvirlayotgan buyumlar o'z egasining fe'l atvorini, qiziqishini yoritilgan yoki buyumlarning shakli, rangi, fakturasi, tuzilishidagi ritmik, dinamik va statik holatlarini ko'rsatishga qaratilgan.

Naturmort qadimgi Misrda devorga ishlangan freskalarda, ellinizmdavri mozaikalarida, Xitoyda qush va gullardan kompozitsiya bo'lagi sifatida ma'lum bo'lgan. Yevropada XVI asr oxiri XVII asr boshlaridan mustaqil ahamiyatga ega bo'lib, eng taraqqiy etgan davri XVII asrga to'g'ri keladi. XVIII asrdan “Naturmort” atamasini qo'lanila boshladi. Italian rassomi M.Karavajo va uning izdoshlari naturmortning keng tarqalishida muhim rol o'ynaydi. Ularda gul va mevalar, dengiz in'omi – baliq, qisqichbaqalar sevimli mavzuga aylandi. Gollandiyalik V.K.Xeda, P.Klas, Flandriyalik F.Sneyders, Y.Feyt, Ispaniyalik F.Surbaran, Fransiyalik J.B.Sharden va boshqalarda naturmort janri yuksak taraqqiyotga erishdi. P.Sezann, A.Matiss, J.Brak va boshqalar naturmortga ko'proq o'z e'tiborlarini qaratganlar. XX asrda naturmort janrining realistic an'analarini Meksikada D.Rivera, D.Skeyros, Italiyada R.Guttuzolar davom ettirdilar. Rossiyada naturmort XVIII asrda

paydo bo'ldi. XIX asr birinchi yarmida M.A.Vrubol, K.Korovin, I.E.Grabar va boshqalar natyurmort janrida haqqoniylikka, borliqni o'zidan go'zallik topishga harakat qiladilar.

O'zbekiston tasviriy san'atida natyurmort unsurlari qadimgi davr san'atida masalan, Afrosiyob devoriy rasmlarida – vazadagi mevalar, miniature san'atida Kamoliddin Behzodning "SHayboniyxon" portretida tasvirlangan siyohdon, qamchi kabi buyumlar uchraydi. Natyurmortning haqiqiy shakllanishi va rivojlanishi XX – asrning 30-50- yillariga to'g'ri keladi. Ayni shu davrda rassomlarning ijodida natyurmortning dastlabki namunalarini paydo bo'ldi: V.Ufimsev, N.Kashina, Z.Kovalevskaya, O.Tatevosyan, S. Abdullayev, V.Fadeyev, Y.Elizarov va boshqalar natyurmort janrida samarali ijod qilib, uning taraqqiyotini ta'minladilar.

Rangni turlicha qabul qilish mumkin, rang bilan fikrlash va loyihalash ham mumkin. Rangshunoslik asoslarini, "rang" bilan "bo'yoq" tushunchalarning farqini o'rganish lozim. Rangtasvirda kerak bo'lgan rangni, odatda, palitrada bo'yoqlarni aralashtirish orqali hosil qiladi. Keyin rassom kartina tekisligida bo'yoqni ranglar majmuasini – kolorit yaratib, rangga aylantiradi. "Rang" so'zining o'zi bitta, lekin rangtasvir jarayonini ko'pchilik sifatini belgilaydi, shuning uchun rang bu san'at turning asosi hisoblanishi haqlidir.

Rang – bu ko'rish hissiyoti anglagan narsalardagi ko'rinayotgan belgilardan biri.

Naturadan haqqoniy tasvirlash atrofimizdagi voqea- hodisalar yoki narsalarning shakl va bo'yoqlarini haqqoniy tasvirlash – bu narsalarni konstruktiv va perspektiva qonunlari asosida qurish, ularning fazoviy joylashuvi, materialligi, hajm va nisbatlarni ifodalash, qalamtasvir yoki etyudni yaxlit bir butunlikka keltirish, tasvirlanayotgan ob'yektlar va narsalarning xarakterli xususiyatlari va nafis go'zalligini aniqlashdir.

Haqqoniy tasvirlash savodini dastlabki ta'lim bosqichlarida o'quv natyurmortlarini bajarish orqali o'zlashtirish mumkin. Darxaqiqat, savodli tasvirlash asoslarini o'rganishda natyurmort qimmatli tasviriy ob'jekt bo'lib hisoblanadi.

Natyurmortni rangtasvirning kamerli musiqasi deb atashadi. Unda mahoratli bo'yoq surtmasi, kolorit monandligi va shakl plastikasini kuzatish, ular orqali rangtasvirning asosiy qonuniyatlarini tez va qulay o'zlashtirish mumkin. Ya'ni, perspektiv konstruktiv qurilish, shaklning soya- yorug'ligi va rangda tasvirlanishi, tasvirlanayotgan narsalarning fazoviy uzoqlashishdagi holati va materialligi, tus va rang munosabatlarini tasvirlashdagi birlik va uyg'unlik hisoblanadi. Badiiy Akademiyaning akademigi T.Koziyev, o'quv jarayonida natyurmortning muhim ekanligini ta'kidlab: "Natyurmort, - shunday zaminki, unda badiiy maktab mustahkam joylashgan bo'lishi kerak", - deydi.

Natyurmortni xona ichida, ochiq havoda, soyada va quyoshda, tabiiy va sun'iy yorug'likda tasvirlash lozim. Bu esa, o'z navbatida, o'quv va ijodiy vazifalarni samarali amalga oshirishga puxta zamin yaratadi.

Natyurmortni amaliy tasvirlashning dastlabki bosqichida biroz soddaroq, so'ngra esa, narsa va buyumlarning bir guruhini tasvirlash kerak. Narsalarning bir guruh yig'ilganini tasvirlash uchun natyurmort kompozitsiyasini to'g'ri tashkil etish muhimdir. U ikki jihat asosida tuziladi: natura qo'yilmasining tashkiliy qismini (narsalarni tanlay bilish va ularni kompozitsion chiroyli

joylashtirish) naturaga nisbatan ko'rish nuqtasini aniqlash va qog'oz yuzasida qo'yilmani tasvirlash. O'quv natyurmort qo'yilmasini tuzishda quyidagi qonun-qoidalariga rioya qilish kerak.

Natyurmortni tuzish mobaynida shakli mayda naqshlar bilan bezatilgan, konsstruksiyasi murakkab narsalardan yiroqda bo'lgan ma'qul. Murakkab buyumlarga burmali gazlamani kiritish mumkin. Natyurmort qo'yilmasi haddan tashqari murakkab shaklli va rang jihatdan rang-barang bo'lishi qo'yilmadagi rang munosabatlar mohiyatini tushunishga qiyinchilik tug'diradi.

Natyurmort qo'yilmasining ufq chizig'iga nisbatan pastda joylashgani ma'qul, chunki buyum va narsalarning ostki qismi (ularning asosi) stol ustida aniq ko'rinib turishi kerak. Agar narsalarning asosi bir chiziq bo'yicha qo'yilsa, stol yuzining gorizont tekisligi ko'rinmay qoladi, bu esa natyurmortning fazofiy yechimiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Natyurmort tuzish vaqtida narsalarning balandligi, ularning surat tekisligida joylashuvi, rang bilan shaklini ham hisobga olish kerak. Narsalar guruhi bir tomonga yig'ilib qolishi noto'g'ri. Yirik buyumlar qisman bo'lsa-da, boshqa buyum bilan biroz to'silgan bo'lishi mumkin. Qo'yilmadagi narsalar shunday joylashishi kerakki, ularni bir qarashda har birini yaqqol ko'rish mumkin bo'lsin.

Natura qo'yilmasidagi narsalarning ranglari ma'lum darajada bir- biriga yaqin va monand bo'lishi kerak.

O'quv qo'yilmalardagi fon (zamin) muhim ahamiyatga ega. U turli rang va och – to'qligi barobarida contrast kuchi bilan narsalarni idrok etish sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Narsalarning yarimsoya va soyali tomonlari och fonda sezilarli ko'rinib turadi. Qoramtir fonda narsalar o'zining yorug'lik sifatlarini ko'proq namoyish eta oladi. Fonning tusi och va to'q narsalar orasida o'rtacha bo'lishi, rang jihatdan silliq va ko'zga yaqqol ko'rinmasligi naturaning muvaffaqiyatli tasvirlanishiga yordam beradi. Masalan, to'q qizil narsalarda fon neytral qizill tanlanadi, agarda narsalar to'yingan och yashil bo'lsa, fon kam to'yingan to'q yashil bo'lgani ma'qul. Iloji boricha, natyurmortning foni bilan tagligi (stolning gorizont tekisligi) tabiiy bo'lishi kerak. Xonaning devoir, interyer kengligi, yog'och uyning tashqi devorlari yoki uzoqdagi manzara kengligi ham fon o'rnida qo'llanilishi mumkin. Nima bo'lganda ham u natura qo'yilmasida hayotiy haqiqatni aks ettira olishi kerak.

Naturmort tasvirlash jarayonida to'plamdagi barcha narsalar, ularning o'zaro joylashuvi, yorug'-soya vat us munosabatlari obrazli ko'rinishga bo'ysubdiriladi va idrok qilinadi. Natyurmort kompozitsiyasini shunday tuzish kerakki, u qaysi nuqtadan kuzatilganda ham uning yaxlit bir butun ko'rinishiga erishmoq zarur. Bu ishning muvaffaqiyatli chiqishi rassomning shaxsiy badiiy didi va tajribasiga bog'liq. Naturaga nisbatan qiziqarli ko'rish nuqtasini tanlab olgach, qog'oz varag'I yoki mato qanday o'lchamda bo'lishligini aniqlash zarur. Qog'oz varag'ida ifodalanadigan natyurmort qo'yilmasini naturadan to'g'ri aniqlab tasvirlay olish kerak.

Naturaning qo'yilmasini tasvirlashda ishni alohida-alohida buyumlardan boshlab, so'ngra boshqalariga o'tish also mumkin emas. Narsalar guruhini qog'ozga to'g'ri joylashtirishda nisbat, oraliq masofalar, fazoviy joylashuvda xatolikka yo'l qo'ymaslik muhim hisoblanadi. Buning uchun narsalar to'plamini yengil chiziqlar bilan belgilab chiqish, tasvirlashda narsa va buyumlarning perspektiv qisqarishlarini puxta bajarish o'ta zarur.

Narsalarning nisbatlarini aniqlab, ularni perspektiva qonun- qoidalariga amal qilib qurish hamda yengil-yelpi soyalarni berish mumkin. Bu esa narsalarning nisbatlarini va ularning o'zaro joylashganligini ancha aniq yetkazishga imkon beradi. Stol tekisligidagi narsalar to'plamini joylashtirishda ularning asoslarini qurish juda ham muhim. Har bir narsaning joyini aniqlamasdan, ular orasidagi kenglikni yetkazish mumkin emmas. Ayrim narsalar havoda "muallaq" bo'lishi yoki biri ikkinchisiga "O'yib" kirgandek ko'rinishi mumkin.

Tasvirlash jarayonida alohida narsalarning va ular qismlarining katta- kichikligini har doim bir-biriga taqqoslab boorish zarur.

Rang bilan ishlash jarayonida shakllarning xarakteriga aniqlik kiritib boorish zarur. Tasvirlash jarayonida ishning boshidan oxirigacha, albatta, metodik ketma-ketlikka rioya qilish muhimdir

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz joizki, naturmort janrida chizish ham boshqa janrlar qatorida rassomdan bir muncha mahorat talab etadi. Agar, qonun-qoidalarga amal qilib chizilsa, asar albatta sifatli va tomoshabinga zavq beruvchi asar bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdirasulov.S Tasviriy san'at atamaları. Nizomiy nomli TDPU, T., 2003
2. Abdirasulov. S , Tolipov.N Rangtasvir . "Bilim" nashriyoti. T., 2005
3. Boymetov. B, Abdirasulov S. Chizmatasvir. G'.G'ulom nashriyoti. T.,2004
4. Majidov. J . Tasviriy san'atdan maktabdan tashqari ishlar. "O'qituvchi", T., 1983
5. Oripov B. Tasviriy san'at va uni o'qitish metodikasi. T., "Ilm-ziyo' nashriyoti, 2005.

WORDLY
KNOWLEDGE